

Beata Mydłowska

Uczelnia Społeczno-Medyczna w Warszawie

b.mydlowska@usmbm.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0003-3235-1289>

Satysfakcja z pracy osadzonych w zakładach karnych jako podstawa konstruowania przyszłych planów zawodowych

Abstrakt: Autorka zwraca uwagę na satysfakcję osadzonych z wykonywanej pracy podczas odbywania kary pozbawienia wolności, jako jednego z najważniejszych czynników resocjalizacji. Praca motywuje do zachowań prospołecznych i jest instrumentem do osiągnięcia reedukacji, a także zapobiegania recydywie. Wysoki poziom poczucia sensu pracy wykonywanej w zakładach karnych prowadzi do większego zadowolenia i zaangażowania więźniów w proces poszukiwania pracy po wyjściu na wolność. Przedstawione w artykule wyniki badań własnych dają odpowiedź na pytanie czy istnieje korelacja między zadowoleniem z pracy a planowaniem znalezienia pracy po odbyciu kary. Pokazują, że więźniowie odczuwający większą satysfakcję ze swojej pracy, tworzą bardziej realistyczne plany związane z wyjściem na wolność i są lepiej przygotowani do znalezienia się na rynku pracy po odbyciu kary.

Słowa kluczowe: praca więźniów, powrót osadzonych na rynek pracy, poczucie sensu pracy, satysfakcja z pracy.

Wprowadzenie

Wielowymiarowość znaczenia pracy podejmowanej przez więźniów skłania do przemyśleń nie tylko nad jej specyfiką związaną z procesem resocjalizacyjnym,

ale również do przyjrzenia się aspektowi satysfakcji, jaką mogą z niej czerpać, żeby czuć się zmotywowanymi do kontynuowania jej w warunkach wolnościowych. Może to służyć adekwatnemu kształtowaniu oddziaływań penitencjarnych i skoncentrowaniu wysiłków wkładanych w proces resocjalizacji na tych elementach, które przynoszą oczekiwane efekty (Atroszko, 2016; Chałas, 2021). Satysfakcja z pracy wykonywanej w warunkach izolacji może też być ważną determinantą sukcesu w kontekście powrotu osadzonego do społeczności, zapobiegającą odczuwaniu bezradności czy generowaniu postaw roszczeniowych, stanowiących zagrożenie samodzielności życiowej, a to sprzyja wykluczeniu społecznemu więźniów (Woźniak, 2019, s. 52). Umożliwianie osadzonym satysfakcjonującej pracy to szansa na kształtowanie ich prawidłowych postaw wobec pracy i uznanie jej za wartość umożliwiającą osiąganie innych życiowo istotnych wartości. Międzynarodowe opracowania badań dotyczących tej kwestii potwierdzają, że zadowolenie z efektów własnej pracy w murach więzienia i zdobywanie tam doświadczenia zawodowego jest fundamentem kontynuowania pracy w warunkach wolnościowych (Mydlowska, 2023, s. 125 i n.)¹. Dzięki aktywizacji zawodowej w trakcie odbywania kary osadzeni mogą określić swoją sylwetkę zawodową, nawiązać kontakty służące znalezieniu zatrudnienia po wyjściu na wolność, dokonać bilansu swoich mocnych i słabych stron, nabyć wiedzę z zakresu metod skutecznego poszukiwania pracy. Mogą także przekonać się o potrzebie ich stosowania oraz nauczyć się jak dopasowywać swoje kwalifikacje i umiejętności do ofert rynku pracy. W zakładzie karnym mogą w tej kwestii liczyć na wsparcie z zakresu poradnictwa zawodowego, co stanowi istotny czynnik determinujący motywację niezbędną do aktywizacji zawodowej.

Założenia metodologiczne i analiza wyników badań własnych

Mając świadomość znaczenia identyfikacji czynników jakimi powinni kierować się zarówno osadzeni, jak i pracownicy jednostek penitencjarnych zaangażowanych w ich proces resocjalizacji, aby dokonywać wyborów gwarantujących znalezienie satysfakcjonującej pracy, warto przyrzeć się wynikom badań, które miały na celu zidentyfikowanie kluczowych czynników wpływających na satysfakcję z pracy i postrzeganie przyszłości zawodowej przez osoby osadzone. Dla potrzeb niniejszego opracowania wykorzystano część szerszych badań dotyczących satysfakcji z pracy osadzonych, które zostały szczegółowo opisane w książce *Satysfakcja z pracy osadzonych w polskich zakładach karnych jako zasadniczy determinant skutecznego*

.....

¹ Por.: *Prison education and training in Europe – a review and commentary of existing literature, analysis and evaluation*, s. 21 i nast. Pobrano z: http://www.antonioacasella.eu/nume/GHK_education_2011.pdf [dostęp: 08.01.2025].

*procesu resocjalizacji. Ich celem było poszukiwanie odpowiedzi na następujące pytania: Jak bardzo to, co robisz obecnie w swojej pracy przypomina to, co chciałbyś robić po opuszczeniu więzienia? Jak wyobrażasz sobie życie zawodowe po odbyciu kary pozbawienia wolności?*².

Badanie zostało przeprowadzone między lutym a czerwcem 2022 roku na grupie 1026 mężczyzn osadzonych w zakładach karnych, którzy odbywali karę pozbawienia wolności na terenie całej Polski (23 zakłady karne: Lublin, Olsztyn, Łódź, Koszalin, Kraków). Próba badawcza uwzględniła osoby w przedziale wiekowym 23–65 lat, z medianą o wartości 38 lat. Wśród badanych dominowało wykształcenie zasadnicze/branżowe (29,9%), gimnazjalne (24,2%), podstawowe (20,8%), średnie zawodowe (11,6%), średnie ogólne (10,5%), wyższe (3%). Dobór próby był celowy. Ponad połowa badanej grupy (N = 539) zadeklarowała chęć ubiegania się o przedterminowe zwolnienie (możliwość taka istnieje po odbyciu połowy kary pozbawienia wolności), co może sprzyjać motywacji do podnoszenia/uzupełniania wykształcenia, ale może także mieć wpływ na większą skłonność do podjęcia pracy na wolności (por. Mydłowska, 2023, s. 421).

Intencją badaczki było poddanie danych analizie, która umożliwi zrozumienie procesu resocjalizacji przez pracę i wskaże jak skutecznie wspierać reintegracyjne strategie w celu stworzenia modelu organizacji pracy osadzonych ale oraz wysnuć wniosków przydatnych dla instytucji rynku pracy i organizacji pozarządowych pomagających w planowaniu działań osób opuszczających zakłady karne. W prezentowanych badaniach ilościowych wykorzystano Kwestionariusz autorski oraz Minesocki Kwestionariusz Satysfakcji z Pracy³.

Dokonując analizy statystycznej danych dokonano eksploracji opisu rozkładów satysfakcji z pracy dla poszczególnych kategorii badanych (wyróżnionych na podstawie odpowiedzi udzielonej na dane pytanie). Takie zestawienie było szczególnie ważne dla zmiennych nominalnych i porządkowych, ponieważ w ich przypadku nie zakładano liniowego wzrostu lub spadku satysfakcji. W przypadku zmiennych ilościowych pozwalało dostrzec różnice, które nie mają charakteru liniowego. Kolejne kroki miały na celu testowanie istotności różnic.

Do porównania rozkładu zmiennych zastosowano test jednorodności wariancji Levene'a. W przypadku niespełnienia założenia o jednorodności wariancji dalsze obliczenia były poddawane modyfikacjom. Wykonano test parametryczny ANOVA, który pozwolił na określenie czy poszczególne kategorie badanych (wyróżnione na podstawie odpowiedzi udzielonej na dane pytanie) istotnie się różnią. Była to technika o charakterze pomocniczym wobec korelacji. W przypadku wykrycia różnic między poszczególnymi kategoriami badanych, wykonywano dodatkowo test

.....

² Pytania nie były uwzględnione w projekcie badawczym opisanym w książce (Mydłowska, 2023).

³ Autorka uzyskała uprawnienia do stosowania testów z kategorii B1, na podstawie pozytywnego wyniku egzaminu z podstaw psychometrii dla osób niebędących psychologami (Certyfikat nr. 121/2021).

post hoc Gamesa-Howella, dzięki któremu możliwe było określenie, które kategorie różnią się od których.

Po uzyskaniu wyników badań w sposób szczególny skoncentrowano się na zgodności aktualnej pracy z oczekiwaniami zawodowymi osadzonych po opuszczeniu zakładu karnego. Aspekt ten jest istotnym elementem badań nad procesem resocjalizacji i integracji społecznej. Pozwala ocenić na ile doświadczenia zawodowe zdobyte w warunkach izolacji są postrzegane jako użyteczne i spójne z długoterminowymi planami osadzonych, a także identyfikować potencjalne bariery w realizacji tych planów.

Tabela 1. Odpowiedź na pytanie: Jak bardzo to, co robisz obecnie w swojej pracy przypomina to, co chciałbyś robić po opuszczeniu zakładu karnego?

Wyszczególnienie	Częstość	Procent
Wcale	295	31,8
Mało	211	22,7
Częściowo	302	32,5
Mocno	71	7,6
Bardzo mocno	50	5,4
Ogółem	929	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Wśród badanych najczęściej wskazało, że ich obecna praca częściowo odpowiada wcześniejszym planom. Może to oznaczać kompromis – pracują w zawodach związanych z ich oczekiwaniami, ale nie osiągnęli pełnego zadowolenia z pracy, odczuwają brak satysfakcji z pracy (por. A. Lewicka-Zelent, 2023). Osoby te mogą odnajdywać w swojej pracy pewne aspekty zgodne z ich aspiracjami, co może świadczyć o umiarkowanym sukcesie w reintegracji zawodowej. Wskazuje to również na potencjał rozwoju zawodowego w tej grupie. Natomiast ponad jedna trzecia badanych wskazała, że ich obecna praca nie ma żadnego związku z tym, co chcieli robić. Świadczy to, że występuje poważny problem z realizacją zawodowych planów po opuszczeniu zakładu karnego. Możliwe przyczyny to: stygmatyzacja – osoby z przeszłością kryminalną mogą mieć trudności w zdobyciu pracy zgodnej z ich umiejętnościami i zainteresowaniami; brak kwalifikacji – wiele osób może nie posiadać umiejętności wymaganych na rynku pracy, co zmusza je do podejmowania prac niskopłatnych i niezgodnych z oczekiwaniami oraz priorytety finansowe – konieczność szybkiego znalezienia źródła dochodu może prowadzić do akceptacji dowolnej oferty pracy, niezależnie od jej charakteru. Odpowiedź „Mało” zaznaczyło około 23% respondentów. Oznacza ona, że widzą oni pewne, choć bardzo ograniczone, podobieństwo między swoimi oczekiwaniami a obecną pracą. W tej grupie znajdują się osoby, które być może znalazły zatrudnienie

w zbliżonej branży, ale na stanowiskach odbiegających od ich ambicji i oczekiwań. Największym zagrożeniem dla tych osób jest brak odpowiedniego doświadczenia. Wpływ może mieć także ograniczona dostępność miejsc pracy w regionach, gdzie będą przebywać po zakończeniu kary. Niewielki procent (7,6%) badanych deklaro- wało, że ich obecna praca w dużym stopniu odpowiada temu, co planowali robić. Prawdopodobnie są to osoby, którym udało się znaleźć zatrudnienie zgodne z ich umiejętnościami i aspiracjami. Najmniejsza grupa, wskazała, że ich praca w peł- ni odzwierciedla wcześniejsze plany i oczekiwania – są to osoby, które znalazły idealne zatrudnienie lub osiągnęły to, co zamierzały. Sukces ich może wynikać z czynników, takich jak: wyższe wykształcenie, determinacja, wsparcie społeczne i sprzyjające warunki ekonomiczne.

Analiza danych wskazuje, że tylko niewielka część badanych osiągnęła pełne zadowolenie z wykonywanej pracy, co wpływa na ich długoterminową stabilizację społeczną i zawodową. Większość zmaga się ze znacznymi trudnościami w pełnej reintegracji zawodowej po opuszczeniu zakładu karnego. Często nie radzą sobie bez działań wspierających, takich jak: programy szkoleniowe, doradztwo zawodo- we czy eliminacja uprzedzeń pracodawców wobec byłych więźniów. Uczestnictwo w kursach zawodowych, programach stażowych lub pomoc organizacji pozarzą- dowych mogłyby zwiększyć ich szanse na rynku pracy. Wyniki pokazują, że tylko niewielka część badanych osiągnęła pełne zadowolenie z wykonywanej pracy, co może mieć wpływ na ich długoterminową stabilizację społeczną i zawodową. Sa- tysfakcja z pracy i możliwość realizacji planów zawodowych są bowiem kluczowe w zmniejszeniu ryzyka powrotu do przestępczości.

W wyniku analizy statystycznej przeprowadzonej na potrzeby badań ustalono zależność między satysfakcją z pracy a postrzeganiem obecnej pracy wykonywanej podczas odbywania kary w stosunku do tego, co respondenci chcieliby wykonywać po wyjściu z więzienia.

Tabela 2. Statystyka opisowa zmiennej satysfakcji z pracy dla grup osadzonych pogrupowa- nych według odpowiedzi na pytanie: Jak bardzo to, co robisz obecnie w swojej pracy przypomina to, co chciałbyś robić po wyjściu z więzienia?

	Średnia	N	Odchylenie standardowe	Mediana	Kurtoza	Skośność
Wcale	61,03	295	14,749	61,00	0,140	-0,267
Mało	66,41	211	14,184	68,00	3,295	-0,912
Częściowo	71,96	302	11,621	74,00	0,732	-0,693
Mocno	75,46	71	10,526	74,00	0,046	0,065
Bardzo mocno	80,54	50	8,926	83,00	1,100	-0,817
Ogółem	67,96	929	14,306	70,00	1,000	-0,665

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3. Wyniki testu jednorodności wariancji

	Test Levene'a	df1	df2	Istotność
Bazując na średniej	8,343	4	924	,000
Bazując na medianie	8,874	4	924	,000
Bazując na medianie i skorygowanych df	8,874	4	889,954	,000
Bazując na średniej obciętej	8,603	4	924	,000

Źródło: opracowanie własne.

Przeprowadzony test okazał się istotny statystycznie. Oznacza to, że należy odrzucić hipotezę o jednorodności wariancji. Nie przeszkadza to jednak w wykonaniu ANOVA, ponieważ ta jest odporna na niespełnienie założenia o jednorodności wariancji. Konieczny był jednak wybór dedykowanego testu *post hoc* Gamesa–Howella, który stosuje się przy różniczkowanych grupach i niespełnieniu założenia o jednorodności wariancji.

Tabela 4. Jednoczynnikowa analiza wariancji (ANOVA) dla zmiennej poziomu satysfakcji z pracy w zależności od odpowiedzi na pytanie: Jak bardzo to, co robisz obecnie w swojej pracy przypomina to, co chciałbyś robić po wyjściu z więzienia?

Wyszczególnienie	Suma kwadratów	df	Średni kwadrat	F	Istotność
Między grupami	31404,232	4	7851,058	45,766	,000
Wewnątrz grup	158510,214	924	171,548		
Ogółem	189914,446	928			

Źródło: opracowanie własne.

Analiza wariancji dała wynik prowadzący do wniosku, że należy odrzucić hipotezę o braku różnic między grupami. Osoby różnie odpowiadające na pytanie o to, czy to co robią obecnie w swojej pracy przypomina im to, co chcieli robić po opuszczeniu zakładu karnego, cechuje różny poziom satysfakcji z pracy. Aby określić, które dokładnie grupy różnią się od których, wykonano poniższy test *post-hoc*. Poziomy istotności testu zostały podane dla każdej kombinacji porównań. Kolorem oznaczono różnice istotne.

Tabela 5. Wyniki testu post hoc Gamesa–Howella dla zmiennej zależnej satysfakcja z pracy w zależności od odpowiedzi na pytanie: Jak bardzo to, co robisz obecnie w swojej pracy przypomina to, co chciałbyś robić po wyjściu z więzienia?

Wyszczególnienie		Różnica średnich	Błąd standardowy	Istotność
Wcale	mało	-5,374	1,300	,000
	częściowo	-10,926	1,088	,000
	mocno	-14,431	1,516	,000
	bardzo mocno	-19,506	1,527	,000
Mało	wcale	5,374	1,300	,000
	częściowo	-5,553	1,183	,000
	mocno	-9,057	1,586	,000
	bardzo mocno	-14,132	1,596	,000
Częściowo	wcale	10,926	1,088	,000
	mało	5,553	1,183	,000
	mocno	-3,505	1,417	,104
	bardzo mocno	-8,580	1,429	,000
Mocno	wcale	14,431	1,516	,000
	mało	9,057	1,586	,000
	częściowo	3,505	1,417	,104
	bardzo mocno	-5,075	1,776	,040
Bardzo mocno	wcale	19,506	1,527	,000
	mało	14,132	1,596	,000
	częściowo	8,580	1,429	,000
	mocno	5,075	1,776	,040

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki testu post hoc Gamesa–Howella przeprowadzonego dla zmiennej *satysfakcja z pracy* w zależności od odpowiedzi na pytanie o zgodność pracy z aspiracjami po wyjściu z zakładu karnego, wskazują na istotne różnice między poszczególnymi grupami. Satysfakcja z pracy wzrasta wraz ze wzrostem zgodności wykonywanej pracy z oczekiwaniami. Grupa „wcale” cechuje się najniższym poziomem satysfakcji, a grupa „bardzo mocno” – najwyższym. Wszystkie różnice – z wyjątkiem różnic między grupami „częściowo” i „mocno” ($p = 0,104$, $p = 0,104$), oznaczają brak istotnej różnicy w satysfakcji między tymi grupami – osiągnęły poziom istotności statystycznej ($p < 0,05$), co wskazuje na silne związki między zgodnością pracy z aspiracjami a poziomem satysfakcji. Oznacza to zdecydowaną poprawę satysfakcji, gdy wykonywana praca w pełni pokrywa się z oczekiwaniami.

Programy resocjalizacyjne powinny kłaść zatem większy nacisk na dopasowanie zatrudnienia do oczekiwań i kompetencji byłych więźniów. Należy pamiętać, że wychowawczy charakter pracy zapewnia indywidualny rozwój człowieka związany z doskonaleniem umiejętności, rozwojem wiedzy, nabywaniem nowych kompetencji społecznych, tak istotnych dla tej grupy osób. Do osiągnięcia tego niewątpliwie potrzebna jest satysfakcja i poczucie sensu wykonywanej pracy, gdyż pomaga w lepszym przygotowaniu do życia w społeczeństwie po opuszczeniu zakładu karnego, a zarazem funkcjonowania na rynku pracy.

Wyobrażenia o życiu zawodowym po odbyciu kary pozbawienia wolności

Podejmując próby dociekania istoty wyobrażeń osadzonych o swojej przyszłości zawodowej po powrocie na wolność, musimy wziąć pod uwagę, że izolacja więzienna pociąga za sobą takie następstwa jak stygmatyzacja (proces naznaczenia społecznego, który polega na etykietowaniu skazanego) oraz degradacja czy depersonalizacja. Nienaturalna sytuacja życiowa wynikająca z izolacji, powoduje frustrację, depryzację potrzeb, konflikty w relacjach z otoczeniem społecznym itd. Wszystko to wpływa na kształtowanie wizji osadzonych na temat ich życia po opuszczeniu zakładu karnego. Poniższe dane przedstawiają wyobrażenia osób opuszczających zakład karny na temat ich przyszłego życia zawodowego. Wyniki ukazują różnorodne podejście do reintegracji na rynku pracy, w tym wykorzystanie doświadczeń zdobytych w więzieniu, poszukiwanie pracy zgodnej z wcześniejszymi kwalifikacjami oraz ukrywanie przeszłości penitencjarnej. Każdy z tych wyborów niesie ze sobą implikacje dotyczące resocjalizacji, reintegracji społecznej oraz wyzwań związanych ze stygmatyzacją. Respondenci mogli zaznaczyć jedną lub dwie odpowiedzi.

Analiza prezentowanych wyników badań wykazała, że największa część respondentów deklaruje chęć poszukiwania pracy w zawodzie wyuczonym lub praktykowanym przed odbyciem kary. Można domniemywać, że badani postrzegają wcześniejsze doświadczenie zawodowe jako źródło stabilizacji po okresie izolacji oraz jako fundament dla odbudowy tożsamości zawodowej i społecznej. Wynik może sugerować, co potwierdza analiza odpowiedzi na wcześniejsze pytanie, że osoby te są mniej zainteresowane pracą wykonywaną w zakładzie karnym, postrzegają ją jako mało znaczącą na otwartym rynku pracy. W tym kontekście zasadne wydaje się organizowanie dla nich programów wsparcia, które pomogą po opuszczeniu zakładu karnego powrócić do wcześniejszych zawodów, w ewentualnym uzupełnieniu kwalifikacji czy budowaniu relacji zawodowych z byłymi pracodawcami⁴.

.....

⁴ Szerzej na ten temat w Mydlowska 2023.

Tabela 6. Odpowiedź na pytanie: Jak wyobrażasz sobie życie zawodowe po odbyciu kary pozbawienia wolności?

Wyszczególnienie	Częstość	Procent
W pracy po odbyciu wyroku będę wykorzystywał doświadczenia zawodowe zebrane w zakładzie karnym	258	28,3
Użyję doświadczenia zawodowego zebranego w zakładzie karnym, by przekonać pracodawcę do zatrudnienia	127	13,9
Po odbyciu kary pozbawienia wolności będę poszukiwał pracy w zawodzie wyuczonym/praktykowanym wcześniej	578	63,4
Po odbyciu kary pozbawienia wolności będę poszukiwał pracy w zawodzie wyuczonym/praktykowanym w zakładzie karnym	101	11,1
Ukryję przed pracodawcami na otwartym rynku fakt wykonywania pracy w zakładzie karnym	102	11,2

Źródło: opracowanie własne (Mydlowska, 2023, s. 265).

Wykorzystanie doświadczeń zdobytych w zakładzie karnym zadeklarowało tylko 28,3%. Tylko 228 badanych zamierza użyć doświadczenia zawodowego zdobytego w zakładzie karnym, by przekonać pracodawców do swego zatrudnienia lub będzie poszukiwało pracy w zawodzie wyuczonym lub praktykowanym w zakładzie karnym. Tylko nieliczni osadzeni – 127 osób – widzą możliwości wykorzystania potencjału doświadczeń zdobytych w trakcie wykonywania pracy w zakładach karnych; ich zadaniem może to zwiększyć ich atrakcyjność na rynku pracy. Należący do tych dwóch grup więźniowie wydają się świadomi wyzwań związanych z piętnem i chcą proaktywnie je przewyciężyć. Natomiast niski odsetek osób (11,1%) planujących poszukiwanie pracy w zawodach wyuczonych w zakładzie karnym może sugerować, że część respondentów nie widzi możliwości wykorzystania umiejętności, które zdobyli pracując podczas odbywania kary pozbawienia wolności. Jak pokazują wyniki, istnieje potrzeba lepszej promocji i uznawalności kwalifikacji zdobywanych w zakładach karnych na rynku pracy. Programy wsparcia zawodowego powinny koncentrować się na przygotowaniu osób opuszczających więzienia do przedstawienia swoich umiejętności jako niezbędnych i atrakcyjnych dla pracodawców.

Interesujący jest fakt, że 11,2% respondentów zamierza ukryć przed pracodawcami fakt wykonywania pracy w zakładzie karnym, co świadczy o przekonaniu o znaczącym poziomie stygmatyzacji osób z przeszłością penitencjarną. Osoby badane wyraziły przekonanie, że ujawnienie doświadczeń z zakładu karnego obniży ich szanse na zatrudnienie. Prawdopodobnie wynika to z poczucia, że tego typu doświadczenia są postrzegane negatywnie na rynku pracy. Skutecznym rozwiązaniem mogłyby tu być programy edukacyjne dla pracodawców, które pomogłyby w zmianie postrzegania osób karanych. Mogłaby tu również pomóc

współpraca z pracodawcami w zakresie formułowania ich oczekiwań i pomocy w procesie zatrudnienia więźniów podczas odbywania kary.

Analiza wyników wskazuje na również na potrzebę wspierania osadzonych w ich dążeniu do powrotu do wcześniejszych zawodów, np. organizowanie kursów uzupełniających kwalifikacje dla osób opuszczających zakłady karne, promowanie umiejętności zdobytych w zakładach karnych na otwartym rynku pracy dzięki zdobytym certyfikatом lub świadectwom kwalifikacyjnym. Ważna byłaby kampania społeczna i edukacyjna skierowana do pracodawców i społeczeństwa, promująca wizerunek osób z przeszłością penitencjarną, które podczas odbywania kary doskonaliły swoje umiejętności zawodowe i podnosiły kwalifikacje. Więźniowie mogliby korzystać ze szkoleń w zakresie autoprezentacji i przedstawiania swojego doświadczenia zawodowego w atrakcyjny dla pracodawców sposób. Takie działania mogłyby zwiększyć szanse na skuteczną reintegrację zawodową osób opuszczających zakłady karne.

Tabela 7. Statystyka opisowa zmiennej satysfakcji z pracy dla osadzonych według odpowiedzi na pytanie: Jak wyobrażasz sobie życie zawodowe po odbyciu kary pozbawienia wolności?

Wyszczególnienie	Średnia	N	Odchylenie standardowe	Mediana	Kurtoza	Skośność
W pracy po odbyciu wyroku będę wykorzystywał doświadczenia zawodowe zebrane w zakładzie karnym	71,77	258	12,841	72,00	2,219	-0,846
Użyję doświadczenia zawodowego zebranego w zakładzie karnym, by przekonać pracodawcę do zatrudnienia	71,75	127	12,893	74,00	-0,559	-0,386
Po odbyciu kary pozbawienia wolności będę poszukiwał/poszukiwała pracy w zawodzie wyuczonym/praktykowanym wcześniej	68,09	578	12,962	70,00	-0,077	-0,470
Po odbyciu kary pozbawienia wolności będę poszukiwał/a pracy w zawodzie wyuczonym/praktykowanym w zakładzie karnym	65,69	101	15,518	67,00	0,652	-0,701
Ukryję przed pracodawcami na otwartym rynku fakt wykonywania pracy w zakładzie karnym	64,63	102	16,214	64,00	3,474	-1,175

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie analizy wyników statystycznych można stwierdzić, że średni poziom satysfakcji z pracy różni się w zależności od odpowiedzi na pytanie dotyczące wyobrażeń o życiu zawodowym po odbyciu kary. Najwyższy poziom satysfakcji z pracy osiągają osoby planujące wykorzystać doświadczenia zawodowe zdobyte

w zakładzie karnym w pracy po odbyciu kary lub użyć tych doświadczeń, aby przekonać pracodawcę do zatrudnienia. Taka postawa jest świadectwem większej pewności siebie, poczucia posiadania konkretnego planu zawodowego oraz akceptacji swojej przeszłości zawodowej.

Najniższy poziom satysfakcji dotyczy osób ukrywających przed pracodawcami doświadczenia zawodowe zdobyte w zakładzie karnym. Niska satysfakcja wiąże się prawdopodobnie z obawą przed stygmatyzacją, brakiem wiary w swoje możliwości czy niedocenienie doświadczenia zdobytego w pracy podczas odbywania kary więzienia, co łączy się z niepewnością o zawodową przyszłość. Odchylenie standardowe wskazuje na różnicowanie w poziomach satysfakcji wewnątrz grup. Najmniejsze różnicowanie występuje w grupie, która planuje wykorzystać doświadczenie zawodowe zdobyte w zakładzie karnym. Wskazuje to na spójność postaw w tej grupie i wyższy poziom pewności co do planów zawodowych. Największe różnicowanie widoczne jest w grupie ukrywającej swoją przeszłość zawodową przed pracodawcami. Może to oznaczać większe niezdecydowanie osób w tej grupie – niektórzy mogą być skrajnie niezadowoleni, podczas gdy inni mogą odnosić się do swojej sytuacji bardziej neutralnie.

Mediana w grupie przekonującej pracodawców do zatrudnienia (74) wskazuje na nieco większy optymizm w porównaniu z ogólną średnią. Najniższa mediana w grupie ukrywającej przeszłość (64) potwierdza istnienie ogólnego poczucia niższej satysfakcji zawodowej.

Wysoka kurtoza w grupie ukrywającej przeszłość może wskazywać na wyraźną koncentrację niskich ocen satysfakcji. Niska kurtoza w grupie przekonującej pracodawców może odzwierciedlać większe różnicowanie doświadczeń w tej grupie.

Negatywna skośność w grupie ukrywającej przeszłość może wynikać z tego, że choć większość respondentów odczuwa umiarkowaną satysfakcję, kilka osób odczuwa bardzo niski poziom satysfakcji, co obniża średnią. Neutralna skośność w grupie przekonującej pracodawców do zatrudnienia wskazuje na bardziej równomierny rozkład satysfakcji.

Powyższe wyniki badań wskazują, że osoby o wyższej satysfakcji zawodowej charakteryzują się akceptacją własnych doświadczeń i aktywnie planują swoją karierę zawodową. Można przypuszczać, że będą wykorzystywać doświadczenie zawodowe nabyte podczas pracy w zakładzie karnym. Osoby o najniższej satysfakcji z pracy będą świadomie ukrywać ten okres, będą ograniczać poszukiwania pracy do zawodów wyuczonych w zakładzie karnym. Konieczne jest wzmacnianie poczucia wartości zawodowej tych grup poprzez programy wsparcia, pracę z psychologami i doradcami zawodowymi. Ważne jest zapewnienie więźniom stosownego wsparcia psychologów, którzy będą pomagać w budowaniu pozytywnego obrazu własnej wartości zawodowej, szczególnie wśród osób o niskiej satysfakcji z pracy (Furmanek, 2021; Mydłowska, 2023, s. 308). Istotną rolę spełni także kampania społeczna związana z edukowaniem pracodawców i społeczeństwa w celu zmniejszenia uprzedzeń wobec osób z przeszłością kryminalną.

Z przywoływanego już wcześniej badania na temat satysfakcji z pracy osadzonych w polskich zakładach karnych, ale także z wielu innych artykułów na ten temat, można dodatkowo wnioskować, że czynnikiem zwiększającym satysfakcję z pracy i pewność siebie w zachowaniach na rynku pracy jest odpłatność za pracę wykonywaną przez osoby pozbawione wolności, która sprzyja przeciwdziałaniu recydywie (Lewicka-Zelent, 2023, s. 176–177). Wyniki badań dotyczących wpływu pracy na poczucie sensu życia skazanych, którzy odbywają kary długoterminowe pokazują, że odpłatność za pracę wpływa na poziom akceptacji siebie, afirmacji życia i poczucie wolności. Otrzymywanie wynagrodzenia za wykonywane zadania ma duże znaczenie w kształtowaniu poczucia sensu życia: sprzyja optymizmowi życiowemu i przekonaniu o swojej wartości i odpowiedzialności. Co więcej, jeśli osadzeni wykonują pracę zgodną z wykształceniem, kwalifikacjami lub zainteresowaniami, postrzegają siebie oraz własne życie jako celowe i mające sens, a przez to wypełnianie codziennych obowiązków stanowi źródło satysfakcji (Wróbel-Chmiel, 2017, s. 82–83).

Podsumowanie – wnioski i rekomendacje

Satysfakcja z pracy i możliwość realizacji planów zawodowych są kluczowe w zmniejszeniu ryzyka powrotu do przestępczości. Przedstawione powyżej wyniki badań mogą przyczynić się do opracowania działań zmniejszających recydywę oraz sugerować rozwiązania przydatne dla skutecznego planowania i realizowania w jednostkach penitencjarnych procesu poradnictwa zawodowego, służącego osadzonym podczas dokonywania oceny możliwości podjęcia przez nich pracy w wybranej profesji, a także wykonywania zawodu po opuszczeniu zakładu karnego lub aresztu. Proces poradniczy powinien być nieodłącznym elementem procesu resocjalizacyjnego, a jego istotnym celem jest nie tylko zapobieganie powrotowi osadzonych na drogę przestępstwa, ale też wzrost świadomości funkcjonariuszy Służby Więziennej, że każde skuteczne wspieranie osadzonych w odnalezieniu się na rynku pracy to także realizacja zaleceń prawnych o zasięgu międzynarodowym. Spełnienie wymogu nabywania przez więźnia praktycznych umiejętności w wyuczonym zawodzie jest jednym z zaleceń Rady Europy: Rekomendacja Nr R (89) 12 Komitetu Ministrów dla Państw Członkowskich Dotycząca Edukacji w Więzieniu zakłada, że celem edukacji zawodowej więźnia powinien być rozwój indywidualny, ze zwróceniem uwagi na trendy na rynku pracy (Rekomendacje..., 1989).

Analiza przedstawionych badań skupiła się na identyfikacji pozytywnych i negatywnych aspektów doświadczeń zawodowych zdobytych w zakładach karnych oraz ich wpływu na integrację społeczną po zakończeniu kary (Mydlowska, 2021, s. 47–68). Skłania do rekomendacji, którą można potraktować jako kierunek działań prowadzących do modelu organizacji pracy osadzonych. Jest nią propozycja wprowadzenia asystenta osoby opuszczającej więzienie, którego zadaniem byłoby

wsparcie byłych osadzonych w adaptacji do życia na wolności, pomoc w radzeniu sobie z wyzwaniem codzienności oraz zmniejszanie ryzyka powrotu do przestępstwa. Takimi asystentami mogą być osoby posiadające wykształcenie z zakresu pracy socjalnej, pedagogiki resocjalizacyjnej, psychologii lub kryminologii. Kluczowe będą tu kompetencje interpersonalne, takie jak: empatia, umiejętność budowania zaufania i cierpliwość.

W związku z tym, że osoby opuszczające zakład karny to heterogeniczna grupa, konieczne są różne rozwiązania. Na pewno zasadną sugestią jest opracowanie indywidualnych planów pomocy dla każdej osoby opuszczającej więzienie. Asystent powinien uwzględnić różnorodne potrzeby podopiecznych, związane np. z bezdomnością, uzależnieniami, brakiem wykształcenia czy doświadczenia zawodowego. Dla reintegracji społecznej kluczowe są 6–12 miesięcy od wyjścia na wolność. Określając zakres obowiązków takiego asystenta powinno się uwzględnić, m.in., pomoc w uzyskaniu dokumentów (dowód osobisty, prawo jazdy, różne zaświadczenia), udzielanie informacji o dostępnych świadczeniach społecznych i wsparciu finansowym i pomoc w ich uzyskaniu, wsparcie w załatwianiu spraw urzędowych. Podstawowym problem osadzonych jest osiągnięcie stabilności mieszkaniowej, gdyż często po wyjściu z więzienia nie mają gdzie się udać. Pomocy w poszukiwaniu mieszkań socjalnych lub schroniska powinna towarzyszyć informacja o programach aktywizacji zawodowej i szkoleniach, możliwości nawiązania kontaktów z potencjalnymi pracodawcami i przygotowanie do rozmów kwalifikacyjnych, aby zwiększyć szanse w odnalezieniu się na rynku pracy.

Ważną rolą asystenta byłaby pomoc w istotnym elemencie reintegracji społecznej jakim jest odnowienie relacji z rodziną i społecznością lokalną, organizowanie spotkań z grupami wsparcia lub nakłonienie do uczestnictwa w terapii, jeśli to konieczne, aby pomóc w adaptacji do obowiązujących zasad i norm społecznych. Jest to szczególnie ważne, gdy osadzony zmaga się z problemami psychicznymi, stanowiącymi barierę w procesie resocjalizacji. Asystenci powinni zapewnić im dostęp do psychologów i terapeutów wspierających osoby zmagające się z traumami, stresem czy uzależnieniami. Wprowadzenie asystentów osób opuszczających więzienie to nie tylko wsparcie indywidualnie, ale także korzyści społeczne w postaci zmniejszenia kosztów związanych z recydywą, więziennictwem i pomocą społeczną. Warto skorzystać z przykładów krajów, które z powodzeniem wdrożyły podobne programy (np. Norwegia, Holandia) i adaptować sprawdzone rozwiązania do polskich realiów. Wykorzystanie doświadczeń międzynarodowych może przyspieszyć rozwój skutecznych strategii w Polsce.

Abstract: Job Satisfaction of Inmates in Prisons as a Basis for Constructing Future Career Plans

The article draws attention to the satisfaction of prisoners with work performed during imprisonment, as one of the most important factors of resocialization. It motivates pro-social behavior and is an instrument for achieving re-education, as well as preventing recidivism.

A high level of sense of meaning of work performed in prisons leads to greater satisfaction and involvement of prisoners in the process of searching for a job after being released. The results of the own research presented in the article provide an answer to the question: is there a correlation between job satisfaction and planning to find a job after serving a sentence? They show that prisoners who feel greater satisfaction with their work create more realistic plans related to being released and are better prepared to find themselves on the labor market after serving a sentence.

Keywords: prisoner work, prisoners' return to the labor market, sense of meaning in work, job satisfaction.

Bibliografia

- [1] Atroszko P., 2016, *Praca jako podstawowa forma oddziaływania penitencjarnego*, [w:] *Psychologia penitencjarna*, (red.) M. Ciosek, B. Pastwa-Wojciechowska, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 244–252.
- [2] Chałas K., 2021, *Praca człowieka płaszczyzną urzeczywistniania przymiotów osoby*, [w:] *Aksjologiczne aspekty pracy w procesie resocjalizacji*, red. B. Mydlowska, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 13–45.
- [3] Furmanek W., 2007, *Praca jako wartość w pedagogice współczesnej*, [w:] *Praca człowieka jako kategoria współczesnej pedagogiki*, red. W. Furmanek, Rzeszów–Warszawa: Wydawnictwo Oświatowe Fosze, Szewczyk Zbigniew, 27–49.
- [4] Lewicka-Zelent A., 2023, *Poczucie zadowolenia z życia osób odbywających kary pozbawienia wolności*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- [5] Mydlowska B., 2021, *Aksjologiczny wymiar pracy w kontekście nowych wyzwań*, [w:] *Aksjologiczne aspekty pracy w procesie resocjalizacji*, red. B. Mydlowska, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 47–68.
- [6] Mydlowska B., *Satysfakcja z pracy osadzonych w polskich zakładach karnych jako zasadniczy determinant skutecznego procesu resocjalizacji*, Lublin: Wydawnictwo Naukowe Episteme.
- [7] *Prison education and training in Europe – a review and commentary of existing literature, analysis and evaluation*, http://www.antonioacasella.eu/nume/GHK_education_2011.pdf [dostęp: 08.01.2025].
- [8] *Rekomendacja Nr R (89) 12 Komitetu Ministrów dla Państw Członkowskich Dotycząca Edukacji w Więzieniu* (przyjęta przez Komitet Ministrów 13 października 1989 roku w czasie 429-go spotkania Wiceministrów), https://www.epea.org/wp-content/uploads/CoE_17-Recommend-Polish.pdf [dostęp: 08.01.2025].
- [9] Woźniak Z., 2019, *Programy i strategię polityki społecznej dla grup ryzyka*, Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- [10] Wróbel-Chmiel A., 2017, *Praca w warunkach izolacji więziennej a poczucie sensu życia skazanych odbywających kary długoterminowe*, „Probacja”, 1, 69–89.